

JERZY GROTOWSKI.

TEATR JAKO LABORATORIUM ANTROPOLOGII FILOZOFICZNEJ

STRESZCZENIE

Niniejsza praca jest poświęcona dokonaniom polskiego reżysera teatralnego, reformatora i teoretyka sztuk performatywnych, pedagoga, badacza i myśliciela Jerzego Grotowskiego. Skupiono się w niej na tzw. okresie Teatru Przedstawień w twórczości tego wybitnego artysty. Za jego właściwy początek uznajemy objęcie przez Grotowskiego dyrektora Teatru 13 rzędów w Opolu w 1959 roku, za koniec natomiast prezentację III wersji ostatniego jego spektaklu *Apocalypsis cum figuris*, która miała miejsce w 1973 roku.

Jak sygnalizuje tytuł rozprawy, zastanawiano się w niej, czy zasadnym byłoby umieszczenie dorobku Grotowskiego w kręgu zagadnień, którymi zajmuje się antropologia filozoficzna. Mówiąc najprościej, poszukiwano przesłanek ku temu, żeby uznać Grotowskiego również za filozofa. Za twórcę, który filozofował w teatrze i poprzez teatr. W samym zaś centrum jego zainteresowań zawsze znajdował się człowiek jako wyjątkowy fenomen zmuszający nas nie tylko do refleksji, lecz również do czynnej odpowiedzi na pytanie o to, kim jesteśmy oraz kim możemy się stać.

Dla Grotowskiego teatr, jak próbowaliśmy tego dowieść, nigdy nie był celem samym w sobie. Myślał o nim raczej jako o narzędziu własnych poszukiwań oraz precyzyjnej formie, którą mógł im nadać. Ale na czym polegała specyfika tej formy? Dlaczego Grotowski wybrał akurat teatr? Dlaczego, mimo że go później opuścił, wciąż pozostawał w bezpośrednim związku ze sztukami performatywnymi? Próbowano się odpowiedzieć na każde z tych pytań. Pokazać, że teatr, przy odpowiednim podejściu, przykładem którego był zespół Grotowskiego, może stać się prawdziwym laboratorium. Miejscem, gdzie niektóre tezy o naturze, kondycji czy zdolnościach człowieka mogą zostać sprawdzone w bezpośredniej praktyce. Dlatego też nie tyle starano się nałożyć siatkę pojęciową antropologii filozoficznej na praktykę teatralną, co poszukać miejsc wspólnych, wzajemnych inspiracji, uzupełnień, ale też ewentualnych konfliktów i kolizji między jednym a drugim dyskursem. Samej antropologii filozoficznej nie zawężono do dyscypliny, która w XX wieku, a dokładniej w

latach dwudziestych poprzedniego stulecia, została wyodrębniona wśród innych dyscyplin filozoficznych dzięki pracom Maksa Schelera, Helmuta Plessnera i Arnolda Gehlena. Nazwy tej najczęściej używano mając na myśli ogólniejszy obszar wiedzy zwany „filozofią człowieka”.

Z założenia przyjęto rolę kogoś, kto nie widział na żywo żadnego ze spektakli Teatru Laboratorium, ponieważ urodził się za późno, żeby skorzystać z takiej możliwości. Niemniej jednak, w żadnym razie nie pretendując do miana świadka, obstawano przy prawie do własnego obrazu wybitnego twórcy, który powstał przy obcowaniu z cudzymi opowieściami, nielicznymi nagraniami, czarno-białymi zdjęciami, a przede wszystkim podczas lektury licznych tekstów jego autorstwa. Fundamentalnym źródłem materiałów służących przyswojeniu, analizie i dalszej interpretacji, były wydane w języku polskim *Dzieła zebrane* reżysera.

Jeśli chodzi o strukturę pracy, to została ona podzielona na trzy obszerniejsze części. W pierwszej z nich nakreślono listę problemów charakterystycznych dla namysłu filozoficzno-antropologicznego, skupiając się jedynie na tych zagadnieniach, które uznaliśmy za szczególnie ważne dla dalszych rozważań. Jeden z rozdziałów został poświęcony rozumieniu filozofii jako pewnego rodzaju praktyki, która przez wielu myślicieli starożytnych była uważana za niewspółmiernie ważniejszą od wszelkich spekulacji teoretycznych. W części drugiej uwzględniono punkty węzłowe historii teatru oraz jego związki z filozofią w wielowiekowej historii istnienia obu dziedzin. Znaczny jej fragment przedstawienia dokonania tzw. Wielkiej Reformy Teatralnej, która poprzedziła poszukiwania Grotowskiego i posłużyła mu jako ważny punkt odniesienia. Trzecią i największą część poświęcono poszukiwaniom Grotowskiego oraz jego pracy z zespołem Teatru Laboratorium. Prześladowano ewolucję jego sposobu myślenia o teatrze jako narzędziu poznania antropologicznego i szczególnej przestrzeni do przeprowadzania badań nad kondycją ludzką. Wyjaśniono, m.in. genezę i założenia koncepcji Teatru Ubogiego oraz Aktora Świętego, pokazując jednocześnie, jak zostały one zrealizowane w praktyce.

JERZY GROTOWSKI.

THEATER AS A LABORATORY OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY

SUMMARY

This work is devoted to the achievements of the Polish theater director, reformer and theoretician of performing arts, educator, researcher and thinker Jerzy Grotowski. It focuses on the so-called period of the Theater of Performances in the work of this outstanding artist. We consider that its proper beginning is that Grotowski took over the management of the Theater of 13 Rows in Opole in 1959, and its ending was the presentation of the third version of his last production *Apocalypsis cum Figuris*, which took place in 1973.

As the title of the dissertation indicates, it was considered whether it would be reasonable to include Grotowski's output among the issues dealt with in philosophical anthropology. Simply put, reasons were sought to consider Grotowski also as a philosopher. For an artist who philosophized in and through theater. Man has always been at the center of his interests as a unique phenomenon that forces us not only to reflect but also to actively answer the question of who we are and who we can become.

For Grotowski, theater, as we have tried to prove, has never been an end in itself. Rather, he thought of it as a tool for his research and the precise form that he could give them. But what was the specificity of this form? Why did Grotowski choose the theater? Why, even though he later left it, was he still closely related to the performing arts? Attempts were made to answer each of these questions. Was showed that the theater, with the right approach, as exemplified by Grotowski's team, can become a real laboratory. A place where some theses about human nature, condition or abilities can be tested in direct practice. Therefore, it was not so much an effort to impose a conceptual grid of philosophical anthropology on theatrical practice, but to look for places of common, mutual inspirations, supplements, but also possible conflicts and collisions between one and the other discourse. The philosophical anthropology itself was not narrowed down to the discipline which in the 20th century, and more precisely in the 1920s, was distinguished among other philosophical disciplines thanks to the works of Max Scheler, Helmut Plessner and Arnold Gehlen. This name was most often used to mean a more general area of knowledge called "human philosophy".

The assumption was that we took the role of someone who had not seen any of the performances of the Laboratory Theater live because he was born too late to take advantage of this opportunity. Nevertheless, by no means pretending to be a witness, we insisted on the right to our own image of the outstanding artist, which was created when communing with other people's stories, few recordings, photos, and above all while reading his numerous texts. The fundamental source of materials for assimilation, analysis and further interpretation were the director's Collected Works, published in Polish.

As for the structure of the work, it has been divided into three larger parts. The first part outlines a list of problems characteristic for philosophical and anthropological reflection, focusing only on those issues that we considered particularly important for further deliberations. One of the chapters was devoted to the understanding of philosophy as a kind of practice that was considered by many ancient thinkers to be disproportionately more important than any theoretical speculation. The second part takes into account the nodal points in the history of theater and its relationship with philosophy in the centuries-old history of both fields. A significant part of it presents the achievements of the so-called The Great Theater Reform, which preceded Grotowski's search and served him as an important point of reference. The third and largest part was devoted to the researches of Grotowski and his work with the ensemble of the Laboratory Theater. The evolution of his way of thinking about theater as a tool of anthropological cognition and a special space for research into the human condition has been traced. It was explained, among others the origins and assumptions of the concept of the Poor Theater and the Holy Actor, showing at the same time how they were implemented in practice.